

Mühazirə

Fənn: Xorşünaslıq

İxtisas : Xor dirijorluğu

Kurs : IV

Müəllim: Mahmudova İradə

Mühazirə № 1

Xor haqqında ümumi məlumat

Ümumiyyətlə cəmiyyətdə belə bir yanlış fikir formalaşmışdır ki , birlikdə mahnı oxuyan hər hansı bir insan qrupuna xor kollektivi demək olar. Bu düzgün fikir deyildir. Mahnının belə oxunmasına məişət və yaxud kütləvi mahnı ifaçılığı demək olar. Bəs onda bir ifaçı kollektiv kimi xor hansı xüsusiyyətlərlə müəyyən edilir.

Əsərdə verilmiş fikir və düşüncələrin obrazlı – emosional məzmununu dinləyiciyə düzgün çatdıran , müəyyən səviyyədə vokal ifaçılığı texnikası elementlərinə yiyələnmiş , bədii ifadəlilik imkanlarına malik olan ifaçı kollektivə xor deyilir.

Xorla oxuma ən qədim sahələrdən biri sayılır. O, musiqi sənətinin başqa növlərindən fərqli olaraq , ən qədim zamanlardan insanların mənəvi və maddi həyatlarına bilavasitə daxil olmuşdur. Keçmiş dövrlərdən etnoqrafik elmin məlumat və dəlilləri, eləcədə qorunub saxlanılmış abidələr bizə imkan verir və sübuta yetirir ki insanlar hələ ibtidai icma quruluşunda xorla oxumuşlar. Tədricən onlar qrup halında birləşərək , özlərini maddi nemətlərlə təmin etmiş , ovçuluqla məşqul olmuşlar. Elə bu dövrdən də insanların kollektiv dövrü başlamış, onlar kollektiv halda işləyir və ov etmişlər. Tədricən bəşər inkişaf etdikcə bütpərəstlik, çoxallahlıq dövrü yaranır. Bu dövrdə insanlar həyatın müxtəlif hadisələrini himayə edən allahlara sitayiş etmişlər. Beləliklə insanlar bu dövrdə hər hansı bir arzularına çatmaq üçün bu allahlara ibadət edərkən müəyyən mahnılar ifa etmişlər. Zaman keçdikcə insanların mənəvi dünya görüşləri artır, xorla və solo oxuma prosesi möhkəmlənir. Həm xorla oxu və həm də solo oxumanın ictimai funksiyaları artır. Getdikcə musiqi alətləri musiqini müşayət etməyə başlayır, nəhayət çoxsəslinin ilk formaları yaranır. Professional xor mədəniyyəti uzun yol keçərək getdikcə zənginləşir.

Xorun tipləri.

Birlikdə ifa üçün təşkil edilmiş oxuyanlar kollektivinə xor deyilir. Xorun qarşısında duran ifaçılıq vəzifələrini yerinə yetirmək üçün zəruri sayılan xor səslənməni bütün əlamətlərini təmin edən, səslərin həm sayına və keyfiyyətinə əməl edilməlidir. İnsanların oxu səsini üç qrupa bölmək olar :

1.Kişi səsləri

2.Qadın səsləri

3.Uşaq səsləri

Bu 3 səs qrupundan bu və ya digər tərkibli xor kollektivi təşkil etmək üçün istifadə edilə bilər. Səs qruplarının yalnız birinə mənsub olan müğənnilərdən təşkil edilmiş xor kollektivinə həmcins xor kollektivi deyilir. Belə ki, kişi səslərindən təşkil edilmiş xorlara kişi xorları , qadın səslərindən təşkil olunmuş xorlara qadın xorları , yalnız uşaq səslərindən təşkil edilmiş xorlara isə uşaq xorları deyilir. Kişi səslərinin qadın və ya uşaq səslərinin birləşməsi nəticəsində əmələ gələn xorlara qarışıq xorlar deyilir.

Mühazirə № 2

Xor partiyası və onu təşkil edən səslər.

Xorun ümumi səslənməsi, onun tembr politrası və bədii- ifaçılıq imkanlarını müəyyənləşdirən ən başlıca faktor , hər bir xor partiyası üçün səslərin düzgün seçilməsi məsələsidir. Əksər hallarda öz fəaliyyət xor kollektivləri ilə iş prosesində xor partiyalarının komplektləşdirilməsi imkanı çox məhdud olur. Çünki hər bir xor partiyasını təşkil etmək üçün səsləri seçərkən xormeysterin bu səsləri əsas keyfiyyətləri – tembr və diapazonlarına görə komplektləşdirmə imkanı çoxda geniş olmur. Xorda öz diapazonuna görə, habelə tembrinə görə yaxın səslərə malik olan oxuyanlar qrupuna xor partiyası deyilir. Həmcins xorların hər birinin tərkibində 2 əsas xor partiyası olur. Yüksək – zil səs qrupu , aşağı – bəm səslər qrupu.

Uşaq xorlarında yuxarı səs qrupuna diskantlar , aşağı səs qrupuna altlar deyilir. Qadınlar səs qrupunda isə yuxarı zil səs soprano , aşağı bəm səs qrupuna alt partiyası deyilir. Kişi xorlarında zil səs – tenorlar , bəm səsə bas deyilir.

Sopranalar partiyası xor kollektivinin aparıcı partiyasıdır. Çoxsəsli əsərlərin əksəriyyətində əsas melodiya , motiv və musiqi temasının ifası məhz bu səslərə həvalə edilir. Çünki bu səslərin ifaçılıq üslubuna yüngüllük , çeviklik , dramatiklik xasdır. Soprano partiyasının ən başlıca xüsusiyyəti onun bütün diapazon boyu parlaq tembrlə səslənməsidir. Soprano və eləcə də bütün xor partiyalarını üç tembr – diapazon və vokal ifadəliliyi registirinə bölmək lazımdır:

1. aşağı – sinə

2. orta – işlək

3. yuxarı – baş

Xormeyster təcrübəsində altların partiyasının formalaşdırılmasının xüsusi çətinlikləri vardır. Bu xor partiyası əsasən aşağı , bəm qadın səsləri – messo soprano, alt və kontralto xüsusiyyətinə malik səslərdən təşkil edilməlidir. Bu səslər xorun zəngin , tam, sıx və tembrli səslənməsini təmin edir. Bu səs qrupuna daxil olan müğənnilərin də fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq alt partiyasını da üç əsas qrupa bölmək lazımdır :

Kişi səs qrupunda (tenor və baş partiyası) öz daxilində tembr və diapazon xüsusiyyətlərinə görə bir birindən fərqlənir. Tam qarışıq xor partituralarında tenor partiyası orta mövqe tutur. Bu səs qrupu başqa xor partiyalarından öz çevikliyi ilə fərqlənir. Tenor partiyası öz səslənmə xarakteri və diapazonuna görə üç əsas tembr – diapazon və vokal ifadəlilik qrupuna bölünür.

Qarışıq xorun tam, gözəl və yumşaq səslənməsi üçün baş xor partiyası əsas rol oynayır. Bəm kişi səslərinə təbiətin özü rəngarəng obertonlar bəxş etmişdir . Məhz buna görə də bas səs qrupu öz yumşaqlığı , rəngarəng və zəngin səslənmə ilə başqa səs qruplarından fərqlənərək xora xüsusi dolğunluq və dayaq verir.

Qadın səs qrupları. Kişi səs qrupları.

1. Uşaq səs qrupları :

Diskant – yuxarı uşaq səsi

Alt – aşağı uşaq səsi

Fakturasından asılı olaraq , xor əsərlərini uşaq xoru bir səslə (diskantlar və altlar- unison) , iki səslə (diskantlar və altlar müstəqil partiyalara malik olurlar) və “divizi” bölünmə şərti üç səslə və dörd səslə oxuya bilər.

2. Qadın səs qrupları

Həmcins qadın xorunun tərkibində 2 əsas səs qrupu : Soprano və Alt .

Soprano – zil , yuxarı qadın səsi

Alt - bəm , aşağı qadın səsi

Partituranın neçə səslə ifa edilməsi nəzərdə tutulmasından asılı olaraq qadın xoru da bir səslə (soprano və altlar – unison) , iki səslə (soprano və altlar - müstəqil partiyalara malik olur , nadir hallarda isə üç , dörd və bəzi hallarda isə daha çox səslə oxuya bilərlər.

3. Kişi səs qrupları

Həmcins kişi xorunun tərkibində 2 əsas səs qrupu : Tenor və Bas.

Tenor – zil kişi səsi

Bas – bəm kişi səsi

Partituranın neçə səslə yazılmasından asılı olaraq kişi xorunda bir səslə (tenorlar və baslar – unison) , iki səslə (tenorlar və baslar müstəqil partiyalarla) və divizi olduqda üç , dörd səslə oxuya bilər.

Mühazirə № 3

Xor partiyalarının diapazonu

Hər xor partiyasının müəyyən diapazonu , yaxud səs həcmi vardır. Xor partiyasının diapazonunu ümumi diapazon və işlək diapazona bölürlər . Uşaq, qadın, kişi həmcins səslərinin diapazonlarını nəzərdən keçirək .

1. Uşaq səsləri qrupu – diskantlar , altlar .

Diskant partiyasında səslərin ümumi diapazonu : I oktavanın do səsindən II oktavanın sol , lya səsinə qədərdir. Birinci oktavanın fa səsindən ikinci oktavanın fa səsinə qədər olan səs sırası işlək diapazon hesab edilir.

Altlar partiyasında səslərin ümumi diapazonu kiçik oktavanın sol , lya səsindən ikinci oktavanın fa səsinə qədərdir. İşlək diapazonu birinci oktavanın do səsindən ikinci oktavanın do səsinə qədər olan səs sırasındır.

2. Qadın səsləri qrupu – sopranolar, altlar

Sopranolar partiyasında səslərin ümumi diapazonu kiçik oktavanın lya səsindən 3 cü oktavanın do səsinə qədərdir. İşlək diapazonu birinci oktavanın fa, sol səsindən , ikinci oktavanın fa , sol səsinə qədərdir.

Alt partiyasında səslərin ümumi diapazonu kiçik oktavanın fa , sol səsindən 2 ci oktavanın fa , sol səsinə qədərdir. İşlək diapazonu 1 ci oktavanın do səsindən 2 ci oktavanın do səsinə qədərdir.

3. Kişi səsləri qrupu. Tenor , Bas

Tenor səs qrupunun notları sol açarında yazılırsa , o bir oktava aşağı səslənir. Buna görə də xor əsərlərini fortepianoda ifa edərkən bu partiyanın notlarını yazıldığı oktavadan bir oktava aşağı ifa etmək lazımdır. Tenorlar partiyasının ümumi diapazonu böyük oktavanın lya, si səsindən, birinci oktavanın si səsinə (2 ci oktavanında) qədərdir.

Bas partiyası xor oxunmasında çox geniş diapazonda istifadə olurlar. Bas partiyasında ümumi diapazon kontroktavanın lya – lya bemol , bəzən sol səsini , birinci oktavanın mi, fa səslərini götürmək olar. İşlək diapazon böyük oktavanın sol, lya səsindən birinci oktavanın do, re səsinə qədərdir.

Mühazirə № 4

Ölçülər və onların dirijorluq sxemi.

Musiqi əsərinin bədii tərtibatında musiqi fikrinin inkişafında əsas yeri ölçülər və sxemlər tutur. Dirijorun qarşısında duran ən vacib məsələ dirijor setkasının aydın göstərməsidir. Dirijorluğun sxemlərini öyrənməzdən əvvəl bütün ölçüləri nəzəri cəhətdən bilmək lazımdır. Dirijor texnikasında müxtəlif ifadəli musiqini idarə etmək üçün 2 hərəkət sistemi var :

I. Axıcı , yumşaq , sakit hərəkətlər.

II. Möhkəm , kəskin , dəqiq hərəkətlər.

Dirijorluqla yeni məşqul olanlar üçün sxemləri təkcə sağ əl ilə öyrətmək lazımdır. Qeyd etmək lazımdır ki, bütün sxemləri öyrənən zaman hər hansı bir musiqi parçası ilə öyrənmək məsləhət görülür. Eyni zamanda ağır tempdə sxemləri göstərmək çox faydalıdır. Sxemlərin aydınlığına və düzgünlüyünə tam arxayın olandan sonra bir əl ilə dirijorluq setkasının öz daxilində az miqdarda nüansları , yeni vəzndən başlanmağı və s. elementləri də göstərmək işin xeyrinə olardı. Bir müddət dirijorluğa yeni başlayanlara bu kimi yəni setkadan kənar hərəkətlər qəribə görünsə də sonralar dirijorluqda bu vərdiş halını alacaq. Çalışmaq lazımdır ki , dirijor sxemlərini göstərən zaman hərəkətlər mülayim, axıcı bir vəzndən o biri vəzinə keçidi fasiləsiz olsun. Təhsil illərinin ilk günlərində dəqiq və kəskin hərəkətlər üzərində işləmək düzgün deil. Çünki belə texniki priyomları etmək üçün dirijorluqda möhkəm , qətiyyətli əl hərəkətləri olmalıdır. Praktiki cəhətdən , dirijorluğa başlamazdan əvvəl mütləq musiqidə işlənən əsas ölçülərin quruluşunu və onların dirijorluq sxemini öyrənmək lazımdır.

1.Sadə ölçülər – buraya bir güclü , bir və ya iki zəif hissəsi olan ölçülər , yəni 2 və ya 3 hissəli ölçülər aiddir. Üç hissəli üç hissəsi var – bir güclü iki zəif .

2.Mürəkkəb ölçülər – dörd hissəli ölçüdə birinci hissə güclü , ikinci hissə zəif , üçüncü birinciyə nisbətən güclü , dördüncü zəifdir .

3.Qarışıq mürəkkəb ölçülər : beş hissəli ölçünün iki quruluşu var : 2 + 3 və ya , 3 +2 .

Sadə , mürəkkəb və qarışıq ölçülər .

1. Sadə ölçülər : $\frac{2}{16} : \frac{2}{8} : \frac{2}{4} : \frac{2}{2} : \frac{1}{2}$: və ya $\frac{3}{2} : \frac{3}{4} : \frac{3}{8} : \frac{3}{16} : \frac{1}{3}$

Sadə ölçülər də bir güclü zərb olur. Bu güclü zərb ifa olunan əsərin xüsusiyyətinə , ifasına , onun dinamikasına uyğun olmalıdır. Sadə ölçülərdə güclü zərb xanənin birinci vəzninə düşür və mütləq yuxarıdan aşağıya doğru istiqamətdə göstərilir.

İki vƏznli ۆlçölər : $\frac{2}{16} : \frac{2}{8} : \frac{2}{4} : \frac{2}{2} : \frac{1}{2}$

İki zərbli ۆlçölərdə birinci zərb güclü , ikinci zərb zəif göstərilməlidir.

Üç vƏznli ۆlçölər : $\frac{3}{16} : \frac{3}{8} : \frac{3}{4} : \frac{3}{2} : \frac{3}{1}$

Bu ۆlçüdə birinci zərb güclü , ikinci üçüncü zərblər zəif olmalıdır .

2. Mürəkkəb ۆlçölər : $\frac{4}{2} : \frac{4}{4} : \frac{4}{8} : \frac{4}{16}$

Dörd zərbli ۆlçölərdə birinci zərb güclü , ikinci zərb zəif , üçüncü zərb birinciyə nisbətən güclü , dördüncü zəifdir.

4 vƏznli ۆlçölər : $\frac{4}{16} : \frac{4}{8} : \frac{4}{4} : \frac{4}{2}$

6 vƏznli ۆlçölər : $\frac{6}{8} : \frac{6}{4}$

3. Qarışıq mürəkkəb ۆlçölər : $\frac{5}{4} : \frac{5}{8} : \frac{7}{4} : \frac{7}{8}$

Qarışıq mürəkkəb ۆlçülü xanələr 2 sadə ۆlçünün birləşməsindən əmələ gəlir, yəni 2 vƏznli + 3 vƏznli ۆlçünün birləşməsindən. Bu ۆlçüdə notların qruplaşmasından asılı olaraq vurğulu vƏznlərin yerləri və dirijorluq sxemləri dəyişilir. 5 vƏznli ۆlçünün dirijorluq sxemi 2 variantda göstərilir :

I . variant 2+3 olarsa - I vƏzn zərbli

II vƏzn zəif , III güclü , IV , V vƏznlər vurğusuz göstərilir.

II. variant 3+2 olarsa – I vƏzn zərbli , II , III vurğusuz , IV güclü , V vurğusuz göstərilir .

Mühazirə № 5

Dirijorluq və dirijor aparatı .

Dirijor aparatının hissələri bunlardır : Bədən : baş : çiyinlər : əllər : ayaqlar.

Dirijor aparatının bütün bu üzvləri bir – biri ilə sıx surətdə bağlıdır . Dirijorluq edən zaman insanın bütün əzələləri , üz quruluşu , gözlər musiqini idarə etməkdə iştirak edir. Dirijorun ifa zamanı bədəni düz durmalıdır. Çiyinlər yuxarı çıxmamalıdır belə ki , kürək əzələləri sərbəst, boş olmalıdır. İfa zamanı tez tez sağa – sola dönmək , müxtəlif girişləri göstərən zaman qabağa əyilmək kənardan baxanda daim vurnuxan boş boşuna əlləşmək kimi görünür. Bədən və çiyinlər elə vəziyyətdə durmalıdır ki , nəfəs almağa mane göstərməsin . Çünki dirijor hər hansı bir xor partiyasına göstəriş verəndə özündə onlarla bərabər nəfəs alır. Musiqçilər arasında belə bir ifadə var : “Dirijor musiqi ilə nəfəs alır”. Başın biraz yuxarı düz durması məqsədə uyğundur. Belə vəziyyətdə dirijor və ifaçılar bir birini yaxşı görürlər. Başın aşağı salınması boyun əzələlərini tez yorar , ifaçılar dirijorun gözlərini , sifət quruluşunu görməzlər. Bu isə kollektivlə dirijor arasında qarşılıqlı əlaqənin olmaması deməkdir . Göz kollektivin diqqətini özünə cəlb edir. Hər hansı bir təzə strixin yaxınlaşacağını xəbər verir , ayrı ayrı xor partiyalarına əvvəlcədən göstərişlər verir. Bədənin möhkəm , qətiyyətli durmasını ayaqlar təmin edir. Məsləhət görülür ki ,sağ ayağın dabanı sol ayağın pəncəsi bərabərindən bir az qabaqda olsun. Ümumiyyətlə dirijorluqda ayaqların necə durması qanun şəklində göstərilmişdir. Lakin estetik baxımından daha yaxşı görünür ki ayaqlar düz bir birinə yaxın dursunlar. Dirijor aparatında əsas ən vacib hissə qollardır. Qollar bir neçə hissədən ibarətdir : çiyin sümüyü , dirsək , əl , barmaqlar. Dirijorluqda hər hansı kiçik bir ştrixdə belə qolun bütün əzələləri iştirak edir. Dirijorluğu öyrənən zaman əlləri orta pozisiyada saxlamaq lazımdır. Çünki qollar yuxarı vəziyyətdə olarsa , çiyin əzələləri tez yorular , aşağı vəziyyətdə olanda isə xor üçün narahət baxırlar. Qeyd etməliyik ki , dirijor əlinin aşağı və yuxarı pozalarda olmasını onun durduğu yerindən asılıdır.

Auftakt və onun tədrisi

Musiqidə ifaya başlanmanın xüsusi cəhətləri vardır. Bu cəhətlərdən ən əsası auftaktdır. Auftakt nəfəs alma prosesinə deyilir. Auftakt istər orkestrdə istərsədə xor ifaçılığında ifanın səviyyəsini müəyyən edən ən başlıca amildir. Ona görə də , dirijor auftakt verərkən çox diqqətli olmalıdır. Auftakt ifa olunacaq əsərin xarakterinə uyğun dəqiq ölçü etibarilə ona uyğun əlin və bilək vasitəsilə göstərilir. İnsanın döş qəfəsinə perpendikulyar vəziyyətdə olan əl , bilək nəfəs alma nöqtəsini qeyd etdikdən sonra əlin yuxarı hərəkəti vasitəsilə göstərilir. Bu zaman 3 an qeyd edilir : I diqqət , II nəfəs alma , III ifanın başlanması. Dirijor əlini qaldırarkən görmə orqanlarının və əlin köməyi ilə bütün ifaçıların diqqətini cəmləşdirməlidir. Bu ana diqqət anı

deyilir. Dirijor bu anı qeyd etdikdən sonra bilək vasitəsilə nöqtəni qeyd edərək yuxarı istiqamətdə əl hərəkəti edir . Bu ana nəfəs alma anı deyilir . Əlin , biləyin aşağı istiqamətdə hərəkət edərək ifa olunacaq əsərin birinci vəznə qeyd etməsinə ifaya başlama anı deyilir. Nəfəs alma anının ölçüsü və əlin istiqamət sürətinin xarakteri , əsərin temp və xarakterinə uyğun olmalıdır. Deməli əgər xor ağır tempdə , piano və yaxud pianissimo nüansında başlayarsa bu zaman əlin hərəkət amplitudası qısa , əgər əsər cəld tempdə və gur səslənmə ilə başlayarsa , f , ff bu zaman əlin hərəkət amplitudası uzun , xarakter cəhətcə isə iti və kəskin olmalıdır. Çox yüksək tempdə əsərləri dirijor yalnız biləyin qısa və iti hərəkəti ilə göstərir. Auftaktın bir neçə növü vardır :

1. Qəfil auftakt
2. İfanı qarşılayan auftakt
3. Normal auftakt
4. Gecikən auftakt

Mühazirə № 6

Xorda dirijorluq etmənin əsas qaydaları. Sağ və sol əlin rolu .

Musiqi əsərinin ifasının idarə etməyə dirijorluq deyilir . İfaçılıq kollektivinə təsir göstərmək üçün dirijor hərəkəti bir istifadə vasitəsidir. Dirijorluq sənətinə yiyələnmək üçün ilk növbədə onu dərinləndirən öyrənmək , əsas texniki vərdişləri mənimsəmək , dirijorluq texnikasını bilmək vacib şərtlərdən biridir.

Dirijorluq aparatının elementləri bunlardan ibarətdir : Hərəkətin sərbəstliyi , hərəkətin aydınlığı və dəqiqliyi , qənaətliliyi olması . Bundan əlavə xorun idarə olunmasında mimik hərəkətin də böyük rolu var. Mimik hərəkət ifadəli , aydın olması bədii obrazın yaranmasına da yaxından kömək edir . Dirijorun sözlərin artikulyasiya etməsidə ifaya yardım edir.

Dirijor musiqi əsərinin partiturasını mütləq əzbər bilməlidir. Bunda əlavə dirijorun eşitmə qabiliyyəti yüksək səviyyədə olmalı , eşitdiklərini tez bir zaman da təhlil etməyi bacarmalıdır. Melodik , harmonik və ritmik eşitmə dirijorun ayrılmaz bir hissəsidir . O, dəqiq və mükəmməl bir icraçı olmalıdırki , ifaçılardan yüksək nəticə ilə iş tələb etsin .

Sağ və sol əlin rolu - Dirijorluq etmə zamanı əllərin bütün hərəkətləri iki məqsədi daşıyır : xanələşdirmə və bədii ifa. Birincini həyata keçirmək üçün tək sağ əl kifayət edir. İkincini isə sağ əlin köməkliliyi ilə həll etmək qeyri- mümkünür , bu halda sol əl kömək edir. Ümumiyyətlə dirijorluq texnikasında sağ və sol əlin rolu adətən müxtəlif olur . Sağ əl ilə nisbətən metroritmi , sol əl ilə isə nüanslar , başlanmanı və s. göstərir . Dirijorluqda belə bir qanun mövcuddurki , sol əl xoru , sağ əl isə instrumental müşaiəti idarə edir. Xor

partiyası çox mürəkkəb olduğu halda və müxtəlif səslərdə giriş işarələrinin , dinamikanın mövcudluğu zaman , hər iki əllə xora rəhbərlik etmək lazım gəlir. Sağ əl ölçünü göstərir , sol əl növbə ilə gah forte – ni , gah da piano – nu göstərir. Sağ əl ikiyə xanələşdirir , sol əl sərbəst saxlanılır .

Lakin əllərin funksiyalarının belə ayrılmasını kifayət qədər şərti hesab etmək olar. Ümumiyyətlə bunlar hamısı dirijorun texnikasından və qabiliyyətindən asılıdır. Xorun qarşısında qoyulmuş tələbləri gücləndirmək üçün çox zaman dirijor hər iki əliylə hərəkətləri icra edir. Bu zaman əllər bir- birini tamamlayır , nəhayət , dirijorluq zamanı dirijorun həm sağ , həm də sol əlinin özünəməxsus funksiyaları ola bilər.

Mühazirə № 7

Xor ansamblı . Partiyaların və xorun ansamblı .

Ansambl xor səslənməsinin ən mühüm elementlərindən biri sayılır. Ansambl sözlərin eyni tərzdə tələffüzünü , tembr vahidliyini , nüansların , ritmin ardıcıl bərabərliyini təşkil edir .

Xorun ifaçıları bütün partiyaların (S, A, T, B) səslənməsində öz partiyaların düzgün səslənərək kollektivdə ansambl yaratmalıdırlar . Bunun nəticəsində də partiyalar arasında tam vahidlik yaranaraq , partiya bir nəfərin oxumağı kimi səslənməlidir.

Xor ansamblı şəxsi partiyalardan və bütünlüklə xorun ümumi ansamblından təşkil olunur. Ansambl geniş mənada , intonasiya , kök , tembr , dinamika , metroritim , aqogika , diksiyalı - orfoepik və tessitura ansambları daxil olan şəxsi ansambların birliyindən ibarətdir . Şəxsi ansamblardan birinin pozulması ilə xor səslənməsinin ansamblı bütünlüklə pozulur. Xormeyster xorda oxuyanları ansamblı hiss etməyə tərbiyə etməlidir və yadda saxlamalıdır ki , ansambl xorun səslənməsi üçün ən vacib elementlərdən biridir .

Musiqi əsərinin fakturası xor ansamblından asılıdır . Əsərin ifası zamanı ayrı – ayrı xor partiyalarının rolu eyni ola bilməz , ansambl onlara tapşırılan musiqi materialının əhəmiyyəti nə dərəcədə olduğunu göstərir. Əsərdə əsasən musiqi – mövzu materialını ifa edən xor partiyası və ya partiyalar müşaiət rolunu ifa edən ikinci dərəcəli partiyalardan daha güclü eşidilməlidir . Musiqi əsərinin fakturasından asılı olaraq ansamblın bir neçə qaydadan ibarət olması aşağıda göstərilir .

1. Xor partiyaları arasında olan tam dinamik bərabərlik təşkil edən ansambl . Bu növ ansambl homofon – harmonik üslubunda və xüsusən akkordlarla ifadə olunan əsərlər üçün tipikdir .

2. Müxtəlif əhəmiyyətə malik olan musiqi mövzu elementlərinin qarşı – qarşıya qoyulması zamanı yaranan ansambl . Bu növ ansambl ən çox polifonik ifadə prinsipi az və ya çox tətbiq edilən əsərlər üçün xarakterikdir.

3. Solo oxuyan ilə xorun müşayiəti arasındakı səslənmədə olan ansambl . Bu tipli əsərlərdə bunları nəzərə almaq lazımdır . Solisti müşayiət edən xorun səslənməsi solo oxuyanın səsinə “boğmamalıdır” . Yəni solonun səsi batmamalıdır . O , solo kimi aydın eşidilməlidir .

4. Xor ilə instrumental müşayiət arasındakı səslənmədə olan ansambl . Əgər xor ilə instrumental əsər üçün yazılmışdırsa , bu zaman xormeyster nəinki xor partiturasının fakturasını , hətta onun instrumental hissəsini də təhlil etməyi bacarmalıdır .

Dirijor əsasən müşayiət ilə ifa olunan xor əsərinin tək xor hissəsinə deyil , eyni zamanda onun müşayiət hissəsini də mükəmməl öyrənməlidir .

Mühazirə № 8

Dinamika və nüanslar .

Dinamika öz kökünü yunan sözündən “dunamikos” dan götürülüb ki , bu da güclü deməkdir. Bu söz ifaçılıqda səsin gücünü xarakterizə edən məfhumları özündə birləşdirir. Nüans - sözü isə fransız sözü olub “ nuance” dən öz kökünü götürmüşdür . Nüans ifadəsi ifaçılıq cizgi və ştrixləri özündə birləşdirir. Hər iki ifadə bir biri ilə sıx və qarşılıqlı bağlı olması ilə bərabər , onlar bir birini davam etdirir .

Dinamik işarələrin kökünü 2 əsas termin təşkil edir – piano yavaş və forte - bərk . Bu 2 terminin əsasında səslənmənin müxtəlif güc və xarakterini müəyyənləşdirən terminlər yaranır. Bu terminlər əksər hallarda partiturada birinci hərfləri ilə qeyd olunur .

Piano (P) – yavaş

Pianissimo (PP) – lap yavaş

Piano Pianissimo (PPP) – həddən yavaş

Messo Piano (M P) – nisbətən yavaş

Messo Forte (m f) – çoxda bərk olmadan

Forte (f) - bərkdən

Fortissimo (f f) – lap bərkdən

Forte Fortissimo (f f f) – həddən artıq bərkdən

İfaçılıqda səslənmə qüvvəsini tədricən zəiflətmək və qüvvətləndirmək üçün 2 əsas termindən istifadə edilir :

1. Crescendo (kreşendo) qısa olaraq “crese” şəklində qeyd edilir . Bu termin tədricən səslənməni gücləndirmə işarəsidir.

2. Diminuendo (diminuenda) qısa olaraq “dim” – kimi qeyd edilir və səslənməni tədricən zəiflətmə işarəsidir .

Dirijorluqda ifa zamanı səsin gücü (dinamika - nüans) əllərin həcmnin yığılması və açılması ilə göstərilir . Əllərin geniş açılması səsin gücünün artırılmasını , yığılması isə səsin azaldılmasını tələb edir . Qüvvəli səslənmədə dirijor hərəkəti xarici görünüş etibarlı ilə daha güclü və gərgin , az səslənmədə isə güc və gərginlik az olacaqdır .

Nüansların və səsin verilməsi xarakterinin göstərilməsi .

Musiqi əsərinin bədii ifası üçün nüansların müxtəlifliyi , yəni dinamikanın müxtəlifliyi vacibdir . Səslənmənin gücünü dəyişmək məcburiyyəti musiqi əsərinin məzmunu , müxtəlif quruluşlu musiqi düzümlərinin mənası və əhəmiyyəti ilə müəyyən edilir . Əsərin xarakteri çox zaman nüansların müqayisəsini tələb edir . Səslənmənin eyni dərəcəli gücünü müvəffəqiyyətlə həm böyük , həm də kiçik həcmli jestlərlə ifadə etməyi bacarmaq lazımdır.

İfa zamanı əllərin hərəkətinin yığılması və açılması ilə səsin gücü göstərilir. Əllərin geniş açılması səsin artmasını , yığılması isə səsin azadılmasını tələb edir . Dirijor səsin verilmə xarakterini əllərin münasib hərəkətləri ilə göstərir. Onun dəqiq jestləri ifaçıların əsərin xarakterində və nüansında eyni vaxtda səslənməni təmin etməlidir .

Ümumiyyətlə dinamikanın ifadə priyomları və üsulları dirijorluq texnikasının digər elementlərindən fərqli olaraq , hər hansı bir konkret sxemə malik deyil . Hər bir dirijor öz təcrübəsində daha ifadəli jestlərdən istifadə edir .

Mühazirə № 9

Xor rəhbərinin partitura üzərində işləməsi .

Xor üçün yazılmış musiqi əsərini xor kollektivinə öyrətməyə başlamazdan əvvəl dirijor mütləq həmin əsəri yaxşı öyrənməlidir . Partitura üzərində işləyərkən o tədris edəcək əsərin bütün etaplarını , not və ədəbi mətnin məzmununun öyrənilməsini , səhnədə ifasına qədər özü dəqiq təsəvvür etməlidir . Xor əsərin partiturası üzərində dirijorun işləməsinin 2 mərhələsi vardır .

I. Şəxsən dirijorun özü tərəfindən partituranın öyrənməsi.

II. Xor əsərinin xora öyrədilməsi .

Öyrənilən musiqi əsərinin mənimsənilməsi üçün , nəinki musiqi ədəbi mətnini bilmək , hətta həmin bəstəkarın yaradıcılığı ilə tanış olmaq çox zəruridir . Əsərin ədəbi mətnini öyrəndəndən sonra , musiqi materialının nəzəri təhlilinə keçmək lazımdır .

I. Əsərin musiqisini mövzu cəhətcə təhlil edib , musiqi və ədəbi mətnin vəhdətini müəyyən edərək , musiqi formasını ladatonal planını və ritmini təhlil etmək lazımdır .

II. Tempin müəyyən edilməsi , harmoniyası və səslərin hərəkəti ilə ətraflı tanış olaraq , musiqi cümlələri arasında sezuraları təyin etmək lazımdır.

III. Musiqi əsərini vokal xor nöqtəyi nəzərinə öyrənmək lazımdır . Əsərin ətraflı öyrənilməsi üçün xorun vokal cəhətcə təhlil edilməsi zəruridir . Bura bunlar daxildir : hər xor partiyanın vokal xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi həcmi , diapazonu , tessiturası , hər bir səsdən istifadə etmək dərəcəsi , interval və ritmik cəhətcə çətinlikləri . Bir sözlə xor partiturası elə mükəmməl təhlil edilməlidir ki , onun bütün vokal- xor xüsusiyyətləri ətraflı aydınlaşdırılsın . Əsərin bədii cəhətcə yüksək səviyyədə ifasını təmin etmək üçün əsəri musiqi nəzəri və vokal cəhətcə ətraflı təhlil etmək əsərin ədəbi mətninin məzmununu və onun musiqi ilə vəhdətini müəyyən etmək lazımdır . Tempi , dinamik dəyişiklikləri , ifa qaydalarını təyin etmək , musiqi frazirovkasının ədəbi mətnlə vəhdətini düşünüb dirijor etmə qaydalarını da müəyyən etmək lazımdır . Nəhayət dirijor müəyyən əsərin öyrənilməsi üçün əsərin məzmununa görə məşqlərin sayını planlaşdırmalıdır . Bununla dirijor tərəfindən partituranın öyrənilməsi , əsərin xor ilə öyrənilməsi mərhələsi gəlib çatır .

Musiqi əsərinin xor ilə öyrənilməsi .

Partitura üzərində iş əsərin hər tərəfli öyrənilməsini , təhlilini , dirijorluq etməni nəzərdə tutur . Musiqi əsəri üzərində işə başlamazdan ilk öncə , ifa olunan musiqi əsərinin tam öyrənilməsi və hər şeydən əvvəl əsərin məzmununu haqqında açıqlamaması vacib şərtlərdən biridir . Xor partiyası sistematik və müəyyən olunmuş plan çərçivəsində işlənməlidir . Yalnız bu zaman yaxşı nəticə əldə etmək olar . Bundan əlavə partitura ciddi şəkildə fortepiano ifası ilə mənimsənilməlidir .

Partituranı bütövlükdə ifa etdikdən sonra isə , onu səs qrupları ilə (kişi və qadın səslərini ayrı – ayrılıqda) hissə - hissə öyrənmək lazımdır . Əsəri əvvəldən axıra kimi lazımsız təkrarlarla işləmək əvəzinə ,çətin olan hissələri ayıraraq , üzərində ciddi iş aparmaq lazımdır . Bundan əlavə musiqi əsərlərinin öyrənilməsi zamanı bütün səsləri əzbərdən sözləri və solfecio oxunuşunu ifa etmək lazımdır . Hətta səsləri öyrədərək bir sesi oxuyub , yerdə qalan səsləri fortepianoda ifası məsləhətə uyğundur . Məsələn soprano oxuyarkən , alt və tenor çalınır . Əsərdə verilən akkordları da bir səs oxunarkən yerdə qalan səslər fortepianoda ifası daha məqsədə uyğundur .

Xor ilə işləyərkən səslərin xaric oxunmasının (detona) qarşısını almaq üçün mütləq dəqiq intonasiya , akkordların ucadan oxunması , partitura səslərini müşayətsiz oxuya bilmək vərdişi tələb olunur . Əsəri mənimsədikdən sonra müəyyən olunmuş plan üzrə təhlil etmək olar .

Mühazirə № 10

Diksiya.

Aydın , dəqiq və sözlərin düzgün tələffüz olunmasının əldə edilməsi xor işində ən mühüm vəzifədir . Xorun rəhbəri oxuyanların artikulyasiya cihazının çevik və hərəkətli olmaları üçün daim işləməli , onun ayrı – ayrı hissələrinin (dil , dodaq , çənə) iş zamanı fəallığını , yüngül olmağını əldə etməlidir . Bunsuz sözlərin tələffüzü aydın ola bilməz . Hər xor partiyasında xorda sait səsləri (a , o , u , i , e , ü , ı , ə , ö) bir tipli birləşməsi üzərində fasiləsiz işləməyin zəruri olmasını qeyd etmək lazımdır . Əsas etibarlı ilə sait səslərdə vokal xəttinin fasiləsiz olmasını təmin etmək üçün samitlərin oxunması mümkün qədər dəqiq və qısa olmalıdır .

Xorda çətinlik törədən samitlərin misal üçün k , p , t , f , x eləcədə s , ş , q , m , n səslərinin tələffüzünə xüsusi diqqət yetirmək lazımdır . Onlardan birincilər çox vaxt vokal xəttini

qırırlar , bu samitləri bərkdən və qısa oxumaq lazımdır . İkincilər digər samitlərdən fərqləndiklərinə görə s , ş səslərini qısa və ehtiyatlı oxumaq lazımdır . Samitlər sözlərin axırında həmişə dəqiq və aydın olmalıdır .

Dirijor öyrənilən əsərin mətnini və bədii məzmununun ifadəli oxunmasını təmin etmək üçün , xorun üzvlərinin əsərə düşüncəli yanaşmalarına nail olmalıdır . Xorda yaxşı işlənmiş diksiya dirijorun işini asanlaşdırır . Mahnının ifası zamanı dirijor ifaçıların nitqində yerli ləhcə xüsusiyyətlərinə yol verilməməsinə də nəzarət etməli və belə səhvləri aradan qaldırmalıdır . Mahnını oxuyarkən ifaçılar aşağı çənəni tamamilə sərbəst saxlamalı , dil ağzın aşağı hissəsində qalıb sərbəst hərəkət etməlidir .

Mühazirə № 11

Xor səslərinin seçilməsi və xorda texniki məşğələlər .

Yeni oxumağa başlayanların çox vaxt vokal texnikasına malik olmadıqlarına görə diapazonlarını müəyyən etmək mümkün olmur . Belə hallarda səsləri müəyyən etmək üçün çox diqqətli olmaq lazımdır . Oxuyanı bu və ya başqa partiyaya təyin etmək üçün onun səsini mükəmməl öyrənmək vacibdir . Yadda saxlamaq lazımdır ki , səsi yanlış təyin etmək , xorda oxuyanı “ özgə səsi ilə” oxumağa məcbur edir . Bu da bəzi hallarda səsin xarab olmasına səbəb olur . Ona görə də hər bir xor rəhbərinin başlıca vəzifəsi rəhbərlik etdiyi kollektivin tərkibini və onun səs qruplarını vokal nöqtəyi - nəzərdən düzgün təşkil etməsidir . Kollektivə qəbul edilən müğənnilərin hər biri müxtəlif səslərə malik olurlar . Onların hər birinin ifa üslubu , oxuma adətləri , vərdişləri , nəfəsdən istifadə etmələri , sözü tələffüz etmələri müxtəlif olmaqla , fərdi xüsusiyyətlərə də malik olur . Xor meysterin qarşısında duran vəzifə odur ki , kollektivin vokal – xor vərdişlərinin tərbiyəsini vahid prinsipi əsasında qursun .

Xor məşqlərini mütləq səsi açmaq adlanan məşğələlərlə başlamaq lazımdır . Səsi açmaq məşqi orta registrdən başlayaraq , ayrı – ayrı partiyalara , ya da cüt birləşmə ilə basları altlarla , tenorları sopranolarla , oktava ilə ikiləşdirməklə aparılmalıdır . Məşğələlər müxtəlif ola bilər .

Mühazirə № 12

Templər .

İfaçılıq prosesinin ən vacib xüsusiyyəti bəstəkar tərəfindən əsərin səslənməsi üçün müəyyən etdiyi tempi düzgün hiss etmək və onu qoruyub saxlamaq bacarığıdır . Əsərin strukturası , onun xarakteri və musiqinin xüsusiyyətindən asılı olaraq templər çox müxtəlif ola bilər . Bütövlükdə əsərin tempinin düzgün müəyyən edilməsi və ya onun ayrı – ayrı hissələrində hərəkət surətinin dəyişilməsini təyin etmək xormeyesterin ən başlıca vəzifəsidir . Not yazısında və tempin müəyyən edilməsinin əksər hallarında bir qayda olaraq italyan terminlərindən istifadə edilir . Əsas templərin müəyyən edilməsi üçün istifadə edilən terminlər 3 əsas qrupa bölünür :

1. Ağır templər
2. Mülayim (orta) templər
3. Tez templər

1. Ağır templər :

Largo , Larghetto , Lento , Adagio , Grave , Pesante və s.

2. Mülayim (orta) templər :

Andante , Andantino , Moderato , Sostenuto , Allegretto və s.

3. Tez templər :

Allegro , Vivo – vivace , Veloce , Presto , Prestissima və s.

Musiqi tempinin dəqiqliyi metranom deyilən cihazdan istifadə edilərək təyin olunur . Bu cihaz Melts tərəfindən ixtira edilmişdir .

Mühazirə № 13

Xorun miqdarca tərkibi .

Parlaq səslənmə əldə etmək üçün xorun partiyaları arasında müəyyən münasibət yaratmaq lazımdır . Çalışmaq lazımdır ki , bir səs qrupu ifa zamanı o biri səsin ifasına mane olmasın , onun səsinə batırmasın . Xor əsərini bir səslə oxuyan iki ifaçı əslində xor partiyasını təşkil edir . Deməli qarışıq xorun ən kiçik tərkibini 8 ifaçı əmələ gətirir :

$$S_2 + A_2 + T_2 + B_2$$

Lakin partiyanın ən kiçik tərkibini müəyyən edərkən xor ilə oxunan mahnının spesifik xüsusiyyətini nəzərə almaq lazımdır . Əgər tək oxuyan solisti nəzərə alsaq , onun nəfəs

alması məhduddur . Lakin partituranın tələbindən asılı olaraq xor partiyasının nəfəsi çox müddət davam edə bilər , xor partiyasının nəfəs alması zəncirvari ola bilər . Solist oxuyarkən fasilə etmədən nəfəsini yenidən ala bilməz , xorda oxuyanlar isə növbə ilə nəfəs alır , mahnını sanki fasiləsiz ifa edirlər . Xor oxunması üçün xarakterik olan bu qaydaya zəncirvari nəfəs alma deyilir. Əgər xor partiyası iki oxuyandan ibarətdirsə , zəncirvari nəfəs almadan istifadə etmək olmaz . Doğrudan da əgər oxuyarlardan biri oxumağın arasını kəsərsə , o zaman digər oxuyan solist hesab edilir , bununla da xor ifasının əsası olan birgə ifa prinsipi pozulmuş olar . Belə hallarda səslənmənin xarakteri kəskin surətdə dəyişir . Deməli , xor partiyası azı 3 oxuyandan ibarət olmalıdır ki , oxuyarlardan biri nəfəsini dəyişdikdə , qalan 2 –ci oxumağı davam etdirsin .

Deyilənlərdən belə çıxır ki qarışıq xorda ən kiçik tərkib belədir :

$$S_3 + A_3 + T_3 + B_3$$

Xorun müxtəlif növləri .

Xorlar yalnız miqdar və keyfiyyət əlamətlərinə görə (kiçik , orta , böyük , kütləvi , həmcins, qarışıq) deyil , onlar həmçinin öz ifaçılıq imkanlarına görə də fərqlənirlər . Bu ifaçılıq imkanlarına görə xorları aşağıdakı qruplara bölmək olar :

1. Konsert xorları
2. Mahnı və rəqs ansamblı
3. Opera xorları və dramatik teatr xorları
4. Musiqi tədris müəssisələri xorları
5. Xalq xorları
6. Məktəb xorları
7. Özfəaliyyət xorları

Ölkəmizdə bədii özfəaliyyətin geniş inkişafı nəticəsində elə özfəaliyyət xorları yaranmışdır ki , onlar ifaçılıq sənəti və repertuar imkanlarına görə peşəkar xor kollektivlərindən geri qalmırlar .

Mühazirə № 14

Xorun səslənmə xüsusiyyəti və vokal texniki mədəniyyət elementləri .

Xorun səslənmə xüsusiyyətində məhz vokal - texniki mədəniyyət element qrupunun böyük əhəmiyyəti vardır . Məhz bu qrupda ifaçılıqda səs əmələ gətirmə və səs axıcılığı elementi birləşmişdir . Bu elementlər müxtəlif nəfəsalma vərdişlərini , səsin vokal mövqeyi , tələffüzü qanunları , poetik məzmunun və başqa ünsürləri özündə birləşdirir . Ümumiyyətlə xorla işləyərkən , vacib olan şərtlərdən biri rəhbərlik etdiyi kollektivin səs qruplarını düzgün təşkil etməlidir . Kollektivdə hər bir ifaçı müxtəlif səsləri , fərdi ifa üslubuna , oxuma vərdişlərinə tələffüz formalarına , müxtəlif formada nəfəs almalarına malik olurlar . Bunları nəzərə alaraq hər bir xor rəhbəri vokal xor vərdişləri prinsipini əsas tutmalıdırlar .

Vokal – texniki problemləri düzgün aparılması üçün səsin intonasiya təmizliyinə , nəfəsalma prosesinə , qısa nəfəsalma formasına , nəfəsin üfürülməsi qaydasına nail olmaq lazımdır . Bu üç mərhələnin hər biri vokal ifaçılığının əsası hesab edilir . Xormeyestr ifa zamanı bu qaydalar haqqında əvvəlcədən ətraflı məlumat verməlidir . Yuxarıda göstərilənləri nəzərə alaraq qeyd etməliyik ki , vokal – texniki mədəniyyət vərdişlərinin əsas xüsusiyyəti , xor ifaçılığında təmiz səslənmə və yüksək ifaçılıq səviyyəsidir .

Mühazirə № 15

Xor üçün yazılmış iri həcmli əsərlərə dirijorluq zamanı yaranan dirijorluq çətinlikləri.

İri həcmli əsərlərə dirijorluq edən zaman orkestrin , xorun , solo partiyalarının müxtəlif növ faktura quruluşları ilə , solo , xor rəqətiativləri və kadensiyalarla qarşılaşacaq . Əlbətdə çoxsaylı ifaçıları idarə etmək , (orkestr , xor , solist) səsləri ayırd etmə bacarığı , həmçinin temp , dinamik işarələrin üzərində iş prosesi həqiqətən çətin bir məsələdir . Bunun üçün dirijor əsəri həm mükəmməl bilməli , həm də yaradıcı cəhətdən anlaması tələb olunur . Xorun , orkestrin , solistlərin bütün partiyalarını ayrı – ayrılıqda öyrənilməsi sonra isə orkestrlə birləşdirilməsi fakturası çox mürəkkəb prosesdir . Bu zaman yaranan çətinlikləri aradan qaldırmaq üçün (orkestrin , xorun , solist) bütün dirijorluq zamanı ilk növbədə onları bir – biri ilə tarazlaşdırılması , birinci və ikinci dərəcəli səsləndirmədə düzgün nisbət seçməli , istifadə edilən jestləri v s. dəyərləndirmək lazımdır . Xorun orkestrin ifasından fərqli olaraq , az həcm və gərginlik tələb edən dirijorluq jestləri tələb olunur .

